

Mojca Šorn, * Jure Gašparič, ** Andrej Pančur***

»Za otroka.« Kolonije kot del mladinskega skrbstva mestne občine ljubljske med svetovnima vojnama****

IZVLEČEK

Ljubljanska mestna občina je po vključitvi mladinskega skrbstva v okvir javnega socialnega skrbstva leta 1923 v svoj delokrog vključila organizacijo počitniških kolonij za bolehnne otroke iz socialno slabše stoječih družin. Priporočila in zapovedi, ki jih je v zvezi s tem prinašala teorija, je (tudi v finančno nestabilnih časih gospodarske krize in njenih posledic) prizadevno pretvarjala v prakso. Čeprav ji ni uspelo pridobiti vseh zelenih oziroma načrtovanih letoviških lokacij, so otroške kolonije v obdobju med svetovnima vojnama postale stalnica. Občina je iz leta v leto poskrbela za večje število deklic ter dečkov, poudariti pa velja, da ti niso bili deležni le zdravstvene, temveč tudi socialne in vzgojne oskrbe.

Ključne besede: Ljubljana, mladinsko skrbstvo, kolonije, 1918–1941

* Dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, mojca.sorn@inz.si; ORCID: 0000-0002-4457-1118

** Dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, jure.gasparic@inz.si

*** Dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, andrej.pancur@inz.si; ORCID: 0000-0001-6143-6877

**** Članek je nastal v okviru raziskovalnih programov P6-0281 *Politična zgodovina* in P6-0436 *Digitalna humanistika: viri, orodja in metode* ter infrastrukturnega programa IO-0013 *Raziskovalna infrastruktura Slovenskega zgodovinskega pisarja*, ki jih sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

ABSTRACT

"FOR THE CHILDREN". COLONIES AS PART OF THE YOUTH WELFARE IN THE MUNICIPALITY OF LJUBLJANA BETWEEN THE WORLD WARS

After incorporating youth welfare in the framework of public social welfare in 1923, the Ljubljana municipality included in its remit the organisation of holiday colonies for sick children from socially disadvantaged families. The recommendations and precepts of the relevant theory were diligently translated into practice (even during the financially unstable times of the economic crisis and its consequences). Although it did not manage to obtain all the desired or planned resort sites, the children's colonies became a regular feature of the interwar period. Year after year, the Ljubljana municipality provided for an increasing number of girls and boys, and it should be underlined that they did not only receive medical but also social and educational care.

Keywords: Ljubljana, youth welfare, colonies, 1918–1941

V teoriji

Za Slovence je prva svetovna vojna pomenila vsestransko izčrpanje, razpad habsburške monarhije pa prehod v novo politično, gospodarsko, kulturno in socialno okolje. Mladinsko skrbstvo, ki v Avstriji ni bilo vključeno v javni sektor – z oskrbo otrok in mladostnikov so se ukvarjale humanitarne in karitativne organizacije, ki so bile deležne podpore države, dežele, občin in zasebnikov – je po vojni, ki je zapustila številne sirote in telesno ter duševno obnemogle otroke, postalo del javnega socialnega skrbstva.¹ Leto dni, preden je Ženevska deklaracija o otrokovih pravicah izpostavila, da človeštvo otroku dolguje najboljše, kar premore,² je bil leta 1923 v Ljubljani v sklopu

1 Breclj, Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva, 456. Stankov, Jugoslovenska unia za zaščito dece. Šimec, Socijalno-medicinska zaščita šolske mladine.

2 Deklaracija, ki so jo Združeni narodi sprejeli 26. 9. 1924, ima več členov:

1. Otroku je treba zagotoviti sredstva, potrebna za njegov normalen materialni in duhovni razvoj.
 2. Lačnega otroka je treba nahraniti; bolnega otroka je treba negovati; zaostalemu otroku je treba pomagati; prestopnika je treba prevzgojiti; siroto in reveža je treba zaščititi in mu pomagati.
 3. V izrednih razmerah mora otrok prvi prejeti pomoč.
 4. Otroku je treba omogočiti, da si zasluži za preživetje, in ga zaščititi pred vsemi oblikami izkoriščanja.
 5. Otroka je treba vzgajati v zavesti, da mora svoje talente posvetiti sluzenju sočloveku.
- Gl. Geneva Declaration of the Rights of the Child. Deklaracija o otrokovih pravicah. Arčon, Zgodovinski razvoj organiziranega letovanja otrok, 3, 4.

socialnopolitičnega urada ustanovljen mladinski oddelek, ki je pomenil popolno novost na področju socialnega skrbstva.³ Ljubljanski mestni fizikat je kot aktivni del le-tega od občine in od novega oddelka pričakoval ne le kurativno, temveč tudi preventivno delovanje, saj »to skrbstvo bo očuvalo občino za bodočnost pred velikimi izdatki, ki bi nastali v poznejših letih za pomnoženo socialno zlo, telesno in duševno zanemarjene potomce, nezaščitene dele prebivalstva. Kapital, ki ga naloži občina v mladinsko skrbstvo, skrb za njen duševni in telesni razvoj, to niso zakopani talenti, marveč se bo obrestoval v delu te mladine v poznejših letih za blagor svojih rodbin in celokupnega naroda.«⁴

Mladinski oddelek je organiziral in izvrševal naloge s področja socialne in higienske zaščite otrok ter mladine s poudarkom na postavkah iz Zakona o zaščiti dece in mladine iz leta 1922.⁵ Med drugim je skrbel za poklicno varuštvo otrok, predvsem najdenčkov, sirot in nezakonskih otrok, oddajo otrok v rejo in dodeljevanje podpor rejnikom. V okviru mladinskega oddelka so delovala tudi dnevna zavetišča za revno šolsko mladino, ki so svoje temelje postavila leta 1916,⁶ v drugi polovici tridesetih let 20. stoletja pa je bilo veliko skrbi namenjene šolskim menzam, ki jih je občina ustanovljala po ljubljanskih šolah.

Važen del mladinskega skrbstva sta bili organizacija in izpeljava počitniških kolonij za bolehne otroke iz socialno slabše stoječih družin. Čeprav to dejavnost beležimo od sredine dvajsetih let prejšnjega stoletja, je bila zakonodajno utemeljena leta 1930 z zakonom o zdravstveni zaščiti učencev; izpostaviti velja predvsem dva člena:

- § 23: »Kjerkoli je mogoče, se otvorijo šole v naravi za slabotne učence narodnih šol. Po večjih krajih se ustanovijo v pripravi okolici tudi posebni razredi v naravi. Za ustanovitev takih šol vnesejo občine v svoje proračune posebna sredstva.«
- § 24: »Slabotni in bolehní otroci se pošljejo čez velike počitnice v okrevališča po pravilniku o pošiljanju otrok v okrevališča, ki ga predpiše minister za socialno politiko in narodno zdravlje.«⁷

Zdravnica dr. Slava Kristan-Lunaček, velika podpornica šolskih kolonij, je menila, da mora letovanje trajati en mesec, saj se pri večini otrok okrepitev ne pokaže prej. Le s primerno dolgimi kolonijami je moč doseči načrtano, namreč »dvigniti odporno silo otroka, okrepiti njegovo telesno stanje, napraviti ga sposobnega za kljubovanje naporu prihodnjega šolskega leta in ga duševno tako osvežiti, da bo laže sprejemal

3 Več Šorn, Izgradnja sistema socialnega skrbstva v Ljubljani.

4 *Socialno zdravstvo*, 29. Gl. tudi Kržišnik, *Socialna politika*.

5 Gl. Breclj, Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva, 456, 457. O zaščiti otrok Dobaja, *Za blagor mater in otrok*.

6 Med prvo svetovno vojno je minister za uk in bogočastje 15. 6. 1915 izdal uredbo, »da se deželni šolski sveti soočijo s problematiko šolske mladine, ki je bila med počitnicami prepuščena vplivom ceste. V najkrajšem času so šolske oblasti morale prevzeti iniciativo in izpeljati akcijo organizacije dnevnih zavetišč, predvsem v mestih in krajih, kjer je bila razvita industrija. [...] Na podlagi ministrske uredbe je deželni šolski svet 16. junija 1916 [...] poslal vsem šolskim avtonomnim upravnim organom razpis z zahtevo po ustanovitvi dnevnih zavetišč.« – Seršer, *Otroška dnevna zavetišča*, 373.

7 *Službeni list kraljevske banske uprave*, 30. 10. 1930, Zakon o zdravstveni zaščiti učencev, 513.

nove utise«. ⁸ Obvezen del kolonij naj bi bili jutranja telovadba, sprehodi, izleti, kopanje in sončenje, pa tudi razne igre na prostem. Dr. Kristan-Lunaček je poudarjala, da življenje v kolonijah ne sme biti stresno, temveč prijetno in sproščujoče:

»Jutranja telovadba, lahke gimnastične vaje v ločenih oddelkih, morajo postati otroku vir veselja in zabave. [...] Po telovadbi se otroci umivajo do pasu pod strogim nadzorstvom, kajti otrokom običajno umivanje ne diši in ga le preradi markirajo. Po zajtrku so sprehodi, različne igre s sodelovanjem sester, sončenje, kopanje in vmes predjužnik. Po izdatnem kosilu je dveurno počivanje. To ležanje je zlasti za slabotnejše otroke nujno potrebno. Otroci mora ležati mirno, tudi če ne zaspi. Najbolje je, ako se v tem času ne dovoli niti čitanje niti pripovedovanje. Ta čas naj bo posvečen edinole telesnemu in duševnemu počitku otroka. Po južini se ponovi dopoldanski razpored[,] po možnosti v zvezi s krajšimi izleti. Po večerji pride za mladino sicer kratek, a često najlepši čas, ko se otroci razžive ob petju, glasbi, pripovedovanju povesti in drugih zabavah, takrat so ena sama velika družina. Še umivanje – in nočni počitek pričanja. Posteljo mora imeti vsak otrok svojo. [...] Otroci ne smejo biti v spalnicah sebi prepuščeni, temveč mora sestra spati v istem prostoru. Ne samo radi reda in miru, temveč tudi, da prepreči pripovedovanje strašljivih bajk in povesti, ki tako zaposle živo fantazijo otroka, da je spanje nemirno, odpočitek nezadosten.«⁹

V praksi: kolonije ljubljanske šolske poliklinike

Po prvi svetovni vojni so se počitniškim kolonijam, ki so delovale pod okriljem različnih društev, na primer »Žingarica« – zadruga »Dijaški počitniški dom«, »Martuljek« – zadruga Martuljek, za bogoslovce, Dečki dom Franje Tavčarjeve v Kraljevici – Kolo jugoslovanskih sester, Počitniški dom kraljice Marije na Pohorju – društvo za zdravstveno zaščito otrok in mladine v Mariboru, domovi Ferialnega saveza – v Martinščici pri Sušaku, Jadranske straže – v Bakarcu itd.,¹⁰ pridružile kolonije, ki so delovale v okviru higienskih ustanov. Te so kmalu postale vodilne na področju letovanja otrok.

Državna šolska poliklinika v Ljubljani¹¹ je leto po svoji ustanovitvi organizirala prvo počitniško kolonijo v Dovjem na Gorenjskem leta 1925.¹² Ker so bili najeti nastanitveni prostori v šolskem poslopu povsem neprimerni,¹³ se je odločila za izgradnjo

8 Kristan-Lunaček, O počitniških kolonijah, 51.

9 Prav tam, 53.

10 *Spominski zbornik Slovenije*, 542 (Zasebna dobrotelost). *Slovenec*, 12. 7. 1934, 4, Življenje malih letoviščarjev v Martinščici.

11 Več o Državni šolski polikliniki v Ljubljani, Higijenskem zavodu in šolski medicini nasploh v: *Zdravje v Sloveniji*, Drugi del.

12 Pirc, Razvoj in delo higienske organizacije v Sloveniji, 516. *Slovenec*, 13. 5. 1919, 3, 4, Občini zbor društva za otroško varstvo in mladinsko skrb razkriva povojne aktivnosti, povezane z mladinskim skrbstvom in počitniškimi kolonijami. Gl. npr. tudi *Slovenski narod*, 27. 1. 1920, 3, 4, K ustanovnem zborovanju Društva za čuvanje narodnega zdravja v Sloveniji. O letovanju po drugi svetovni vojni mdr. gl. Struc, *Mi gremo pa na morje*.

13 Arčon, *Zgodovinski razvoj organiziranega letovanja otrok*, 21.

lastnih počitniških kapacitet na Rakitni pod Krimom, kjer je bila prva kolonija organizirana leta 1929.¹⁴ Higijenski zavod pa je s pomočjo Fonda za zdravstveno zaščito učencev v Ljubljani v prvi polovici tridesetih let 20. stoletja na tej lokaciji zgradil dva paviljona, bazen in veliko otroško igrišče.¹⁵

V počitniško kolonijo na Rakitni so sprejemali otroke obeh spolov, stare od sedem do petnajst let. Prednost pri sprejemu v kolonijo so imeli »okrepitve potrebni otroci, ko ne morejo na nobeni nalezljivi bolezni, kar ugotovi zdravnik Šolske poliklinike ali pa dokažejo z zdravniškim spričevalom«. ¹⁶ Deklicam in dečkom so priporočali, da na počitnice vzamejo eno praznično in eno ali dve delovni obleki, plašč in pelerino, pleteno jopico, par močnih in par lahkih čevljev (sandale), par copat, dva ali tri kose dnevnega spodnjega perila, dve spalni srajci ali pižami, par ali dva nogavic, nekaj robcev, štiri brisače in kopalno obleko. Nikakor niso smeli pozabiti na zobno ščetko in kremo, milo, vrečico za umivanje, pasto in krtačo za čiščenje čevljev. Otroci so s seboj lahko vzeli tudi igrače, predvsem dobrodošle so bile žoge, loparji in žogice za namizni tenis ipd.

Na letovanju so bili otroci pod nadzorstvom zaščitnih sester, ena sestra naj bi nadzirala od dvanajst do dvajset otrok.¹⁷ Otroci so prejeli pet obrokov na dan. Zjutraj je bila na mizi največkrat kava s kruhom, za dopoldansko malico kruh z marmelado ali sirom ali maslom ali salamo ali sadjem, kosilo je bilo sestavljeno iz juhe, mesa z dvema prikuhami, ob brezmesnih dneh so otrokom postregli močnate jedi, popoldne so se okrepčali z mlekom in kruhom, zvečer pa največkrat z mlečnimi ali lažjimi mesnimi jedmi.¹⁸ Viri pričajo, da so letoviščniki opravljali vse v teoriji predpisane aktivnosti: veliko so se sprehajali, skočili na izlet ali dva, ob lepih dneh so se sončili in kopali, privoščili so si razne igre in športna tekmovanja v naravi, izogniti se niso mogli niti jutranji telovadbi oziroma gimnastici.¹⁹ V kolonijah so bili dovoljeni tudi obiski, vendar le tretjo in četrto nedeljo otrokovega letovanja od 10. do 12. ure dopoldne in od 15. do 16. ure popoldne.²⁰

V počitniškem domu na Rakitni so od leta 1932 organizirali tudi zimsko kolonijo, v okviru katere je v času od 27. decembra do 10. januarja potekal smučski tečaj (v sezoni 1932/33 ga je obiskovalo 27 otrok, 1933/34 32, 1934/35 38 in 1935/36 50).²¹ V zimski počitniški koloniji so smeli otroci obiske sprejemati 1. in 6. januarja od 11. do 12. ure dopoldne. Hrane in pijače se jim ni smelo prinašati, dovoljeno jim je bilo dostaviti le pol kilograma sadja.²²

14 Gl. *Zdravje* 12, 1936, 75, 76, Počitniški dom na Rakitni.

15 Pirc, Počitniške kolonije, 342, 343. Dom na Rakitni je bil po drugi svetovni vojni obnovljen, julija 1954 je šla tja na letovanje prva kolonija 100 ljubljanskih otrok. – Gl. *Ljubljanski dnevnik* 1. 7. 1954, 3, Okrevališče na Rakitni obnovljeno.

16 SI ZAL LJU 503, t. e. 141–180, a. e. 151, Prospekt počitniških kolonij Drž. šolske poliklinike v Ljubljani.

17 Prav tam. Pirc, *Zdravje* v počitnicah, 85.

18 SI ZAL LJU 503, t. e. 141–180, a. e. 151, Prospekt počitniških kolonij Drž. šolske poliklinike v Ljubljani.

19 Pirc, Počitniške kolonije, 350–62.

20 SI ZAL LJU 503, t. e. 141–180, a. e. 151, Prospekt počitniških kolonij Drž. šolske poliklinike v Ljubljani.

21 Pirc, Počitniške kolonije, 350.

22 SI ZAL LJU 503, t. e. 141–180, a. e. 151, Prospekt počitniških kolonij Drž. šolske poliklinike v Ljubljani

Državna šolska poliklinika je s sodelovanjem banovine, Protituberkuloznega dispanzerja, Rdečega križa in bolniške blagajne mestnih uslužbencev organizirala tudi kolonije v Lukovici in Medvodah.²³ Za ta namen je primerno opremila in uporabila kar prostore obeh zdravstvenih domov. V počitniško kolonijo v Medvodah so sprejemali otroke obeh spolov v starosti od sedem do petnajst let. V počitniško kolonijo v Lukovici so sprejemali le deklice v starosti od sedem do sedemnajst let. Obe nastanitvi sta nudili kopanje v naravi, zato niso bile potrebne dodatne gradbene investicije.

V kolonijah vseh treh lokacij ljubljanske šolske poliklinike je poleti letovalo okrog 300 otrok.²⁴

V praksi: kolonije ljubljanske mestne občine

Leta 1928 je socialnopolitični urad ljubljanske mestne občine stopil v stik s Kolom jugoslovanskih sester glede skupne organizacije počitniške kolonije v Omišlju,²⁵ kamor je odpotovalo skoraj 100 otrok. Kolonija, ki je bila v večini plačana iz fonda mestne občine, vodile pa so jo sestre jugoslovanskega kola, je bila razdeljena na tri skupine, te so bivale ob morju julija, avgusta in septembra. Vsak otrok je bil upravičen do treh tednov letovanja. Mnogi od njih so bili na morju prvič v življenju, ta izkušnja se jim je vtisnila globoko v spomin: »Ni besed, s katerimi bi se mogel opisati vtis, ki ga je napravilo morje na novinca. [...] Zelena barva listja, trave in skal se zlivata z morjem v harmonijo, da je ni mogoče pozabiti.«²⁶

Spomladi leta 1928 je socialnopolitični urad stopil v stik tudi z vodstvom Pomladka Rdečega križa, s katerim sta skupaj organizirala kolonijo na Gorenjskem.²⁷ Občinska uprava je ob koncu sezone 1928 napovedala, da bo na področju kolonij svoje delovanje v lastni režiji (in s simbolično pomočjo staršev²⁸) v prihodnosti širila,²⁹ pri tem pa je imela v mislih tudi postavitev barak na Rabu ali Krku.³⁰

Spomladi 1929 so mestni možje razmišljali o osnovanju centralnega odbora počitniških kolonij in sklicali sejo zastopnikov vseh kompetentnih organizacij; poleg zastopnikov socialnopolitičnega odseka in socialnopolitičnega urada ljubljanske občine so

23 Pirc, Počitniške kolonije, 343. Gl. tudi Zupanič Slavec in Slavec, Šolska medicina na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno, 766. *Slovenec*, 3. 7. 1934, 4, Otroci odhajajo na počitnice. Gl. tudi Arčon, Zgodovinski razvoj organiziranega letovanja otrok, 21. *Slovenski narod*, 4. 7. 1931, 3, Najveselejši popravek Rdečega križa.

24 Pirc, Počitniške kolonije, 343.

25 SI ZAL LJU 488, Cod III., t. e. 121, a. e. 83, Nadaljevanje zapisnika VIII. Redne javne seje občinskega sveta ljubljanskega, 20. 11. 1928, 669–71.

26 Marjanovič, S Podmladkom Jadranske straže na Krk, 139.

27 SI ZAL LJU 488, Cod. III., t. e. 121, a. e. 84, Zapisnik k redni javni seji občinske uprave ljubljanske, 22. 4. 1929.

28 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socijalno političnega odseka, 30. 4. 1929.

29 SI ZAL LJU 488, Cod III., t. e. 121, a. e. 83, Nadaljevanje zapisnika VIII. Redne javne seje občinskega sveta ljubljanskega, 20. 11. 1928, 669–71. SI ZAL LJU/0488, Cod. III., t. e. 121, a. e. 84, Zapisnik k redni javni seji občinske uprave ljubljanske, 22. 4. 1929.

30 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socijalno političnega odseka, 26. 9. 1928.

bili na srečanju prisotni zastopniki Kola jugoslovanskih sester, Pomladka Rdečega Križa, Krajevnega odbora Rdečega križa, društva Skrb za mladino, Gozdovnikov, Skavtov, Vincencijeve družbe, Elizabetne konference, škofijskega društva Skrb za mladino, Šolske poliklinike in predstavnik Mestnega fizikata. Ponudbo morskih in gorskih letovišč so želeli razširiti na izmenjavo otrok z drugimi državami, v mislih so imeli predvsem nemški model »Kinderaustausch«. V poštev bi poleg Nemčije (Vestfalije) prišle še Češkoslovaška in predvsem Avstrija, »ki ima to stvar že dobro organizirano«. ³¹ Do oblikovanja takega telesa ni prišlo, leta 1936 je dr. Pirc o tem zapisal:

»Tudi bi bilo umestno v vsakem kraju, kjer je več organizacij, ki pošiljajo mladino na počitnice, ustanoviti delovno skupnost, neko borzo za počitnice, ki bi razdeljevala in urejevala kandidate za počitnice, seveda ob popolni nedotakljivosti samouprave posameznih organizacij. Svoječasna akcija za tako centralo v Ljubljani že v svojem osnutku ni uspela, ker se je premalo povdarjal in upošteval ravno moment ohranitve popolne samostojnosti posameznih organizacij in so se te upravičeno bale, da bi taka centrala ne postala neka vrhovna instanca z vsemi slabimi stranmi tega kakor vsakega drugega centralizma.« ³²

V začetku aprila 1929 je magistratni nadoficijal Lojze Sedej sporočil, da bo šel na morje le del otrok, petnajst do dvajset najbolj potrebnih, ki jih bo tja zaradi slabega zdravja poslal mestni zdravnik. Vsem ostalim socialno najšibkejšim prosilcem se je obetalo letovanje na Gorenjskem. Komisiji, ki so jo sestavljali zastopnik občinskega sveta, mestni zdravnik dr. Franta Mis in referent socialnopolitičnega urada, je bilo naročeno, naj si ogleda primerne kraje in izbere najbolj optimalen prostor za kolonijo. ³³ Komisija si je res ogledala več krajev in se odločila za Velesovo. Ljubljanska mestna občina je v samostanu najela dve šolski sobi in kuhinjo. Tja je nameravala poslati 180 otrok v treh izmenah.

Prošnje za letovanje so morali vsi prosilci vložiti do vključno 20. maja pri mladinskem uradu mestnega magistrata. Pogoja za sprejem v kolonijo sta bila dva, prosilec je moral biti pristojen v Ljubljano in imeti je moral zdravniško odredbo. Predpisano je bilo, da se zdravniški pregled ne sme izvršiti v enem dnevu, »ampak pošiljajo naj se otroci sukcesivno k zdravniku, ki naj temeljito preišče vsakega posameznika. Zdravnik in uradnik obiščeta vsak teden kolonijo. Pred odhodom je treba otroke še enkrat pregledati.« ³⁴

Februarja 1930 je na seji socialnopolitičnega odseka magistratni nadsvetnik Fran Jančigaj poročal, da namerava Kolo jugoslovanskih sester v Kraljevici kupiti dve vili za letovanje otrok. ³⁵ Predstavniki Kola so se obrnili na ljubljansko mestno občino s predlogom o sodelovanju; če bi bila občina pripravljena prispevati sedmino kupnine,

31 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 10. 5. 1929.

32 Pirc, Zdravje v počitnicah, 83, 84.

33 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 8. 4. 1929.

34 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 30. 4. 1929.

35 *Spominski zbornik Slovenije*, 542 (Zasebna dobrodelnost).

bi sestre vsako leto v kolonijo vzele določeno število otrok, ki bi jih priporočal mestni fizikat. Člani odseka so o predlogu razpravljali in ga soglasno sprejeli.³⁶

Spomladi leta 1930 so si občinski svetovalec Anton Likozar, občinski svetovalec Janko Jeglič, mestni fizik dr. Mavricij Rus in nadoficijal Lojze Sedej na Gorenjskem ponovno ogledali več krajev za letovanje otrok, predvsem primerna sta se jim zdela graščina na Brdu in pa Križe pri Trziču.³⁷ Odločili so se za slednje, čemur pa je močno nasprotoval Joža Bohinjec. Menil je, da je lokacija preblizu Golnika, »koder pasira vsak dan veliko tuberkuloznih bolnikov«. Prisotni na seji socialnopolitičnega odseka so se strinjali, da se poišče primernejšo lokacijo. 2. julija se je tako prva kolonija otrok v organizaciji Mestne občine Ljubljana, ki je v prid letovanju 5. maja v Unionu priredila koncert,³⁸ z glavnega kolodvora odpravila v Breznico na Gorenjskem, nekaj deset otrok pa se je odpeljalo na morje – v Dečji dom Franje Tavčarjeve v Kraljevici.³⁹ Izmed številnih prijav so otroke za letovanje izbrali po enakem principu kot leto pred tem. Upoštevali so zdravstveno stanje in tudi socialni položaj družine, iz katere je otrok izhajal. Upoštevali so tudi pravilo, da morajo starši vsakega otroka za letovanje prispevati najmanj 10 din.⁴⁰

Leta 1931 so se v socialnopolitičnem odseku začeli pogovarjati, da bi mestno kopališče v Mednem preoblikovali v letovišče za otroke.⁴¹ Občinski svetovalec Anton Likozar se je »zavzemal za Medno kot kraj počitniške kolonije [...], kjer bo Rdeči križ dal mestni občini na razpolago eno barako[,] v kateri bi bilo lahko nastanjenih stalno 40 otrok«. Po dinamični debati je Joža Bohinjec rezimiral predloge glede Mednega in ostale predloge, ki so obravnavali otroške kolonije, v naslednje sklepe, ki so jih prisotni soglasno sprejeli:

1. V mestnem kopališču v Mednem se organizira stalna počitniška kolonija Mestne občine Ljubljana.
2. Stalna počitniška kolonija mestne občine se lahko razširi v dnevno kolonijo.
3. Socialnopolitični urad naj h kolonijam, ki jih na Gorenjskem organizirajo razna društva s finančno podporo Mestne občine Ljubljana, vsako leto pridruži določeno število otrok.
4. Letovanja ob morju ostanejo neokrnjena.
5. Socialnopolitični urad še v poletju 1931 z namenom nakupa poišče na Gorenjskem primeren prostor za stalno počitniško kolonijo.⁴²

36 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 24. 2. 1930.

37 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 15. 5. 1930.

38 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 29. 4. 1930.

39 *Slovenski narod*, 30. 6. 1930, 2, Počitniške kolonije ljubljanske mestne občine.

40 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 17. 6. 1930.

41 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 4. 11. 1931.

42 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 24. 4. 1931.

Za počitniške kolonije je bilo leta 1931 vloženih 335 prošenj. Sprejetih je bilo 60 otrok za Kraljevico, 100 za Medno, ki je dejansko postalo »pripraven kraj za letovanje, zraka in okrepčila potrebnih otrok«,⁴³ in 40 za Gorenjsko. Tudi tega leta se je pri določitvi otrok v kolonijo »v prvi vrsti oziralo na zdravniško indikacijo, v drugi vrsti pa na socialni položaj. Doba je od 6. do 14. leta. Za ostalih 135 otrok, ki niso bili upoštevani pri omenjenih kolonijah, bo skušal urad organizirati dnevne kolonije na ljubljanskih igriščih. Prve kolonije odidejo med 2. in 10. julijem in bodo zunaj cel mesec, izven one, ki gre v Kranjsko [G]oro, ki bodo letovale samo po tri tedne.«⁴⁴

Ko so pri nas pustošile posledice velike gospodarske krize, se je proračun za kolonije znatno skrčil. Mestni fizik dr. Mavricij Rus je pred poletjem 1932 poročal, da so zdravniki mestnega fizikata pregledali 382 kandidatov za počitniško kolonijo, socialnopolitični urad pa je sestavil seznam vseh otrok, ki so zaradi slabega zdravja nujno potrebovali spremembo. V morskno kolonijo so poslali 78 otrok, 123 pa v Medno. Na junijski seji urada se je zaradi pomanjkanja finančnih sredstev govorilo o tem, da bi bilo na sezname upravičenih otrok treba zapisati tudi poklic otrokovih staršev in od boljše situiranih zahtevati prispevek za bivanje njihovih otrok v koloniji.⁴⁵

Tudi aprila 1933 so se na seji socialnopolitičnega odseka pogovarjali, kako pridobiti dodaten vir za sofinanciranje kolonij. Razmišljali so o organizaciji koncerta, gledališke predstave na prostem ali česa podobnega.⁴⁶ Dr. Rus je v želji, da bi mogla mestna občina v počitniške kolonije poslati čim več otrok, predlagal, da bi organizirali tombolo, katere čisti dobiček bi šel v namene letovanja. Tombola naj bi potekala 11. junija 1933 na letnem telovadišču Sokola pod geslom »Za otroka«. Apeliral je na občinske svetnike, naj vsak po svojih zmožnostih prisrbi čim več daril za dobitnike. Dogodek bi popestrili s prodajo cvetic in ročnih del ter promenadnim koncertom. Junija, ko je bilo znano, da je bilo na občino vloženih več kot 500 prošenj za počitniško kolonijo, je bilo na seji socialnopolitičnega odseka poudarjeno, da je treba prodajo tombolskih srečk organizirati karseda dobro, da bi jih prodali čim več. Srečke so bile tako poslane okrajnim načelnikom, obrtnim organizacijam, poštni direkciji, tovarnam, tiskarnam, župnikom, gradbenim podjetjem itd. Sledil je še napotek: »Na dan pred tombolo in na dan tombole je treba podvojiti prodajo srečk s tem, da se pritegne čimveč moči k razprodaji. Stopiti je v stik tudi z učiteljicami, odnosno z učitelji.«⁴⁷ V dnevniku *Slovenec* je 9. junija svoj poziv objavil tudi župan Dinko Puc, zapisal je:

»Ali poznate šolsko mladino naših delavcev, nameščencev, malih uradnikov? Ali ste jih kdaj pozornejše gledali, ko gredo v šolo ali iz šole? V tenkih izpranih oblekah, zakrpanih čevljih, bledih lic, šibki in suhi so jasna priča današnjih socialnih razmer. Premalo imajo

43 SI ZAL LJU 488, Cod. III, t. e. 123, a. e. 89 (Javne občinske seje 1932), Zapisnik 1. redne javne seje občinske uprave ljubljanske, 12. 1. 1932.

44 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII, t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 17. 6. 1931.

45 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII, t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 8. 6. 1932.

46 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII, Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 28. 4. 1933.

47 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII, Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 6. 6. 1933.

hrane, premalo zraka. – Preskromni dohodki staršev ne dopuščajo dobrih stanovanj, v malih zatohlih sobah biva preveč oseb, hrana pa ne more biti izdatna. Kdor more dati tej mladini v poletnem času mesec dni bivanja v prosti naravi, v okolici gora ali ob morski obali, kdor ji uteši v teh dneh glad s krepko domačo hrano, ta je storil veliko dobro delo. En mesec samo svetlobe, vode, gozda, zraka, en mesec samo malo svetlobe ubogemu človeškemu ptičku, ki je uklenjen ostalih 11 mesecev v tesne prostore domačega stanovanja, en mesec izpremembe dajmo tem revčkom, da se jim okrepe telesca in razvedre duše, da bodo videli, da tudi njim sije sonce na nebu!

Mestna občina vzdržuje že več let počitniško kolonijo na Gorenjskem in ob morju, toda njena redna budžetarna sredstva v današnjem času ne zadoščajo več. Preveč je potrebnih in srce nam je težko, ko ne moremo ustreči vsem.

Nekaj sredstev v ta namen hočemo zbrati s tombolo, ki bo dne 11. junija 1933 ob 3 popoldne na Kongresnem trgu. Dobitki so izredno lepi in mnogo jih je. A ne kupujte tablic samo radi dobitkov. Kupujte jih v zavesti, da bo vsak dinar, ki ga daste, pomagal zaokrožiti in pordečiti lička naše revne mladine. V ta namen apeliramo na Vaša zlata srca – s o m e š č a n i!«⁴⁸

Tombola je relativno dobro uspela:⁴⁹ z izkupičkom je v Mednem Mestna občina Ljubljana pred poletjem postavila zložljivo leseno barako za 60 otrok,⁵⁰ ki so jo koristili julija in avgusta.⁵¹ V Breznico na Gorenjskem sta odšli dve koloniji, prva julija in druga avgusta, vsake se je udeležilo 55 otrok. Leta 1933 je na morje odšlo skupno 77 otrok.⁵²

Kako je bilo s kolonijami leta 1934, izvemo iz dnevnika *Slovenec*:

»Mestni otrok si zelo težko predstavlja počitnice drugače kakor nekje zunaj na deželi. Toda koliko jih je med njimi, ki njihovi starši še toliko nimajo, da bi se dostojno preživljali z družino v Ljubljani, kaj šele, da bi svoje otroke kam poslali na počitnice. V zadnjih letih so začele skrbeti za te otroke razne ustanove, v prvi vrsti ljubljanska mestna občina, ki že več let pošilja skupine revnih otrok na počitnice deloma na Gorenjsko, deloma na morje. Pa tudi druge ustanove[,] kakor Protituberkulozna liga itd.[...] pošiljajo zadnja leta skupine otrok na letovanje. Danes je odšlo na počitnice več skupin ljubljanskih revnih otrok. Ob pol 4 popoldne se je odpeljalo 100 deklic v počitniško kolonijo mestne občine v Mednem, kjer bodo ostale 4 tedne, nato pa napravijo prostor enako močni skupini dečkov. Vse to gre na stroške mestne občine ljubljanske. [...] V sredo pa odpotuje v Poljane 63 dečkov na štiritedensko letovanje na stroške mestne občine. Ko se umaknejo ti, pride na njihovo mesto enaka skupina deklic. Poleg tega bo mestna občina poslala na morje manjšo skupino

48 Puc, Tombola za mladino.

49 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socijalno političnega odseka, 13. 6. 1933.

50 Poleg nje so postavili barako Rdečega Križa za 20 otrok.

51 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socijalno političnega odseka občinske uprave ljubljanske, 11. 5. 1933. O postavitvi »zložljive« barake gl. SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socijalno političnega odseka, 11. 5. 1933.

52 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., Zapisniki socialno političnega odbora, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socijalno političnega odseka, 7. 7. 1933

otrok, ki pa odidejo šele okrog srede julija. Protituberkulozna liga pošlje letos v Rakitno okrog 70 otrok, okrog 20 v Lukovico.«⁵³

Kako pa so leta 1936 počitnikovali v kraju Sveti Jakov Šiljevica pri Crikvenici, izvemo iz poročila vzgojiteljice Friderike Ahčin:

»Dne 3/7 smo se odpeljali iz Ljubljane. Naporno vožnjo smo prestali brez vsakih nezgod, dobro razpoloženi. Navdušenje je v mladini priklopelo do vrhunca, ko smo proti jutru zagledali naše morje. [...] Mladina je pričela takoj s kopanjem in plavanjem. [...] Solnce in morska voda jim dobro storita, kar se pozna na njihovem zdravem in razposajenem razpoloženju. S hrano so zadovoljni, saj jim gre po neprestanem kopanju vse v tek. Apetit otrok je zavirljiv. Zdravje njihovo odlično, napredek na teži in zunanem izgledu. Spanje je kljub vročini trdno in mirno. Bolan ni nihče. [...] Nezgode ni bilo nobene. Hrana je sveža in izdatna, porcije velike. Pritožb radi gladu ni. [...] Prepričana sem, da so kolonije na morju za revno in po zdravju šibko mladino ogromnega pomena ...«⁵⁴

Leta 1938 so mestni možje začeli razmišljati, da bi počitniške kolonije v Mednem ukinili, »ker je kraj zaradi bližine mesta in vedno večje naseljenosti za to neprimeren«. Vodstvo kolonije je namreč poročalo, da zaradi ugodnih prevoznih zvez otroke dnevno obiskujejo starši »ter jim donajajo živila in razne slaščice ter sadje, kar ima slabe posledice, ker zboli vsako leto mnogo otrok zaradi tega. Tudi domotožje se vzbuja otrokom z obiski in uteče iz kolonije redno več otrok kljub največji pažnji nadzornih organov«. V zapisniku seje socialnopolitičnega odbora najdemo še druge razloge, ki so tehnično nagibali proti zaprtju letovišča: »Poleg tega teče čez svet javna pot, ki se jo poslužujejo izletniki ter motijo koloniste, v neposredni bližini pa zidata dva posestnika novi hiši, kar bo še bolj motilo mir. Tudi Sava se zajeda vedno globlje v svet pred kolonijo tako, da je vsako leto manj prostora za igre, dočim je reka sama zaradi velike množine zemlje, ki se useda v strugo[,] za kopanje neprimerna.«⁵⁵ Kolonijo so nameravali premestiti v Poljansko dolino, kjer je Mestna delavska zavarovalnica prodajala pod ugodnimi pogoji svet v Srednji vasi. Ker so sklepali, da stroški selitve barak iz Mednega ter dozdave poslopja za kuhinjo ne bodo visoki, so se začela pogajanja o nakupu zemljišča.⁵⁶ 2. maja 1938 se je vršil komisijski ogled zemljišča, saj se je načelnik socialnopolitičnega odbora Tomaž Klinar želel prepričati, če je kraj primeren za namestitvev kolonij.⁵⁷ Dokumentov o nadaljevanju te akcije nisem zasledila.

53 *Slovenec*, 3. 7. 1934, 4, Otroci odhajajo na počitnice.

54 SI ZAL LJU 503, t. e. 141-180, a. e. 144, Kratko poročilo o počitniški koloniji v Sv. Jakovu, Šiljevica, 18. 7. 1936

55 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 13, Zapisniki sej socialno pol. odbora v letu 1938, Zapisnik 5. seje socialno političnega odbora mestnega sveta ljubljanskega, 7. 3. 1938.

56 Prav tam.

57 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 13, Zapisniki sej socialno pol. odbora v letu 1938, Zapisnik 10. seje socialno političnega odbora mestnega sveta ljubljanskega, 25. 4. 1938.

Leta 1938 je mestna občina (ponovno) organizirala otroško kolonijo v Metliki. Prostore za namestitev kolonije ji je oddala Prva dolenska posojilnica.⁵⁸ Prva izmena je srečno in v veselem razpoloženju na cilj pripotovala 3. julija malo pred poldnevom. 66 otrok so spremljale štiri nadzornice. Pozdravu dobrodošlice je sledilo branje dnevnega in hišnega reda. Otroci so vsak dan vstajali ob pol sedmih, v spalnicah pomolili, nato pa na prostem potelovadili. Po toaleti so se zbrali pri jutranjemu pozdravu zastavi, temu je ob osmi uri sledil zajtrk. Ko so se okrepčali, so bili dolžni pospraviti in prezračiti spalnice in hodnike. Hišnim opraviлом je sledil sprehod, ob slabem vremenu so ga zamenjale igre v domu, ob torkih in petkih je potekal pouk v »neprisiljeni obliki igre [...], kar je bilo otrokom le v največje veselje«. Ob sobotah so potekale pevske vaje, saj so otroci peli pri sobotnih večernicah in v nedeljo pri jutranji maši. Kosilo je bilo vsak dan ob pol dvanajstih, do 14. ure je bil obvezen počitek. Popoldan so si otroci privoščili kopanje, ob slabem vremenu vsaj sprehod in obilico družabnih iger. Ob 16. uri so si vzeli čas za malico. Večerji, ki je bila postrežena ob 18.30, je sledil večerni pozdrav zastavi, temu pa umivanje zob in nog ter molitev. Ko so otroci zaspali, se je sestalo nadzorno osebje, ocenilo primernost in uspešnost dnevnih aktivnosti ter določilo natančnejši dnevni red za naslednji dan.⁵⁹

Računska knjiga odkriva, da so organizatorji letovanja poskrbeli za zdravo in dovolj izdatno prehrano. Otroci so za zajtrk prejeli kavo in kruh, za malico maslo in kruh ali kruh in jabolko ali kruh z marmelado ali mleko in kruh. Za kosilo so postregli makaronovo meso in kompot iz suhih sliv ali krompirjevo juho, telečjo pečenko, pražen riž, solato ali močnik na goveji juhi, grah s krompirjem in govedino ali govejo juho z žličniki, krompirjevo omako in govedino ali juho, telečjo pečenko, pražen riž, peso ali pšenični zdrob z jajčki na goveji juhi, grah v omaki, zabeljen krompir in govedino ali telečji golaž in makarone ali telečjo rižoto in kompot ali cvetačno juho in jabolčno gibanico. Popoldansko malico sta sestavljala kruh in sadje ali kruh in marmelada ali jabolko in kruh, pa tudi kruh in klobasa. Večerja je bila v primerjavi s kosilom bolj skromna: kava in kruh ali kakav in ocvrte miške ali kava, kruh, jajca ali polenta z mlekom ali kakav in kruh. Kadar so se letoviščniki odpravili na izlet, so jim kuharice za na pot izročile prekajeno meso, kruh, sadje, malinovec.⁶⁰

V prvi izmeni so imeli otroci dva izleta. Prvi je bil 17. julija v Črnomelj in Dragatuš, kjer so se spoznali in cel dan družili z domačimi otroki. Drugi izlet je bil 26. julija na Ozalj, kjer se je z letoviščniki srečal ljubljanski župan Juro Adlešič s soprogo Vero. Ob tej priliki so deklice goste veselo pozdravile in priredile nekaj igrin in deklamacij, »nato so bile od g. predsednika obdarovane z bonboni, kar je otroke silno navdušilo«. Iz poročila o poslovanju kolonije je razvidno, da so se otroci v Ljubljano vrnili 29. julija

58 SI ZAL LJU 488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 13, Zapisniki sej socialno pol. odbora v letu 1938, Zapisnik 10. seje socialno političnega odbora mestnega sveta ljubljanskega, 25. 4. 1938.

59 SI ZAL LJU 503, t. e. 141-180, a. e. 141, Poročilo o poslovanju kolonije Metlika 1939, Poročilo o poslovanju I. in II. počitniške kolonije MOL v Metliki v mesecih julij 3. 7. – 29. 7. 1939 – I. kolonija in avgust 2. 8. – 30. 8. 1939, II. kolonija.

60 SI ZAL LJU 503, t. e. 122-140, a. e. 140, Jedilnik I. kolonije v Metliki, Julij 1938. SI ZAL LJU/0503, Socialno politični urad, t. e. 122-140, a. e. 139, Računska knjiga kolonije v Metliki za avgust 1938.

popoldan in da je kolonija »potekala v najlepšem redu in harmoniji, otroci so bili veseli in živahni, ter so duševno kot telesno /poslednje vidno/ okrepljeni, zapustili gostoljubno Metliko«. ⁶¹

Druga počitniška kolonija je prišla v Metliko 2. avgusta nekaj pred poldnevom. Procedura, dnevni in hišni red so ostali nespremenjeni. Otroci so bili deležni štirih izletov. Prvi izlet je bil 17. avgusta na Ozaljš, kjer so si ogledali grad ter poslušali predavanje o njihovih lastnikih grofih Zrinjskih in Frankopanih. Drugi izlet je bil 21. avgusta v Božakovo, kjer so si ogledali vinograde. Tretji izlet je bil z avtobusom na Ostriž v Goricah, četrta pa z avtobusom v Adlešiče, kjer jih je ljubljanski župan Adlešič počastil s sadjem in moštom, »za kar so se mu otroci navdušeno zahvalili«. 20. avgusta se je kolonija odzvala vabilu Dečjega carstva iz Zagreba in si ogledala igro, v kateri so nastopali otroci, stari od tri do deset let. 25. in 28. avgusta so otroci v društveni dvorani v Metliki priredili dve proslavi; s prvo so se zahvalili za »trud, skrb, ljubezen in požrtvovalnost, ki so jo v tako obilni meri izkazali« gostitelji prve in druge kolonije, na drugo pa so povabili prebivalce Metlike. Slednja je bila »zelo dobro obiskana ter je žela sijajen uspeh«. Tudi druga počitniška kolonija je bila počaščena z obiskom Adlešiča in njegove soproge. 30. avgusta nekaj pred 17. uro so se udeleženci letovanja vrnili v Ljubljano. ⁶²

Otroci, ki so leta 1940 letovali v Škocjanu na Dolenjskem, so se veliko kopali in sončili, pridno so obiskovali pevske vaje, nabirali so gozdne sadeže in naredili izlet ali dva, predvsem h Krki in na Otok. Za zajtrk so pojedli kos kruha in popili skodelico kave, kos kruha so prejeli tudi za dopoldansko malico, prav tako za popoldansko, včasih so bili nagrajeni s sadežem. Kosilo so sestavljali prežganka z rezanci, riž, borovničev kompot ali ješprenj, kruh, kompot ali fižolova omaka z mesom, krompir in kompot ali fižolov golaž in kruh ali prežganka, žganci s solato ali krompir z makaroni in kompot itd. Za večerjo so jim postregli koruzne žgance z mlekom ali makarone in solato ali zdrobovo juho in kruh ali makarone s sirom ali mlečni zdrob ali pražen močnik itd. ⁶³ Čeprav je bila prehrana nekoliko skromnejša kot v letih poprej, so pri sestavi jedilnikov pazili, da je otrok dnevno prejel zadostno količino soli, vitaminov, beljakovin in ogljikovih hidratov.

61 SI ZAL LJU 503, t. e. 141-180, a. e. 141, Poročilo o poslovanju kolonije Metlika 1939, Poročilo o poslovanju I. in II. počitniške kolonije MOL v Metliki v mesecih julij 3. 7.–29. 7. 1939 – I. kolonija in avgust 2. 8.–30. 8. 1939, II. kolonija.

62 Prav tam.

63 SI ZAL LJU 503, t. e. 141-180, a. e. 149, Evidence iz leta 1940.

Zaključek

Slovenija je v obdobju med svetovnima vojnama razpolagala s kolonijami v obmorskem in srednjevišinskem podnebju. Sprva so v kolonije pošiljali v telesnem razvoju zaostale otroke, slabokrvne, slabo hranjene, rekonvalescente. V tridesetih let 20. stoletja so raziskave pokazale, da so bila obmorska letovišča v poletnih mesecih primerna za otroke, ki so boleli za kostno tuberkulozo in tuberkulozo vratnih bezgavk, za otroke, ki so imeli pogosto vneta ušesa, nos, grlo, bronhitis in kožne bolezni. Za slabotne, slabokrvne, nervozne otroke pa se je kot primernejše pokazalo subalpsko podnebje. Poleg fizikalnih vplivov so zdravniki pri letoviščnikih zaznavali tudi blažilne duševne vplive. Zdravstveni indikaciji za sprejem v kolonijo se je tako kmalu pridružila tudi socialna, ki je imela po eni strani noto socializacije in vzgoje, po drugi pa preventivne zaščite otrok manj premožnih staršev.⁶⁴

Število počitniških kapacitet se je večalo iz leta v leto, vsako leto se je večalo tudi število učenk in učencev, ki so bili poslani v počitniške kolonije: »Število učencev, ki jih pošiljajo higienske ustanove v okrevališča, je 1. 1936 doseglo že skoraj prvi tisoč. Skoraj enako število učencev odpošljejo druge ustanove. Oboje skupaj je sicer še vedno nezadostno, če pomislimo, da je od skupnega števila 204.978 učencev v Sloveniji le 1 % deležen okrepitve v okrevališčih. Prizadevati si moramo, da zvišamo ta odstotek za najmanj desetkrat.«⁶⁵ Odgovori so se zavzemali za redno zdravniško nadzorstvo, a hkrati so se zavedali, da tega ni mogoče zagotoviti. Zdravnike so po večini nadomestile kar sestre, ki so bile izvežbane v bolniški negi, prvi pomoči in dietetični prehrani.⁶⁶

Ivo Pirc je v letih prakse ugotovil, da so kolonije za otroke pozitivne in blagodejne, da so otroci pridobili na teži, da so zrastle. Prepričan je bil, da so otroci kljub vrnitvi v skromno družinsko okolje pridobili dobra izhodišča za nadaljnji psiho-fizični razvoj. Sporočilo, ki so ga prejeli starši, je apeliralo, naj svojim otrokom omogočijo vsaj tisto, kar zmorejo, predvsem v povezavi s telesnimi dejavnostmi njihovih otrok, čim bolj kakovostnim in rednim jedilnikom ter skrbjo za čistočo telesa, oblačil in bivanjskega okolja: »Tudi v skromnih razmerah si družine lahko privoščijo marsikaj, kar je dobro za telo in duha in ni vezano na izdatke.« Svoja razmišljanja je dr. Pirc sklenil z mislimi, da je treba propagirati počitnice ter širiti mladinske počitniške kolonije,⁶⁷ saj »z vsa-koletnim sprejemanjem teh otrok v kolonijo podpremo njihov telesni razvoj[,] preprečimo telesno propadanje, često razvoj tuberkuloze. [...] S tem pa je namen počitniških kolonij dosežen in njih koristnost utemeljena.«⁶⁸

⁶⁴ Kristan-Lunaček, O počitniških kolonijah, 51, 52.

⁶⁵ Pirc, Razvoj in delo higienske organizacije v Sloveniji, 516. *Slovenec*, 13. 5. 1919, 3, 4, Občini zbor društva za otroško varstvo in mladinsko skrb razkriva povojne aktivnosti, povezane z mladinskim skrbstvom in počitniškimi kolonijami. Gl. npr. tudi *Slovenski narod*, 27. 1. 1920, 3, 4, K ustanovnem zborovanju Društva za čuvanje narodnega zdravja v Sloveniji.

⁶⁶ Kristan-Lunaček, O počitniških kolonijah, 54.

⁶⁷ Pirc, Počitniške kolonije, 344–49. Zupanič Slavec in Slavec, Šolska medicina na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno, 762. Gl. tudi Zupanič Slavec in Slavec, Šolska medicina na Slovenskem med svetovnima vojnoma, 42–45.

⁶⁸ Pirc, Počitniške kolonije, 349.

Pregled pokaže, da je ljubljanska mestna občina po vključitvi mladinskega skrbstva v okvir javnega socialnega skrbstva ideje, priporočila in zapovedi, ki jih je prinašala teorija glede organizacije ter izvedbe otroških kolonij, tudi v finančno nestabilnih časih velike gospodarske krize in njenih posledic prizadevno pretvarjala v prakso. Čeprav ji ni uspelo pridobiti vseh želenih oziroma načrtovanih letoviških lokacij, so otroške kolonije v obdobju med svetovnima vojnama postale stalnica. Iz gradiva je razvidno, da je občina iz leta v leto poskrbela za večje število deklic ter dečkov, poudariti pa velja, da ti niso bili deležni le zdravstvene, temveč tudi socialne in vzgojne oskrbe.

Viri in literatura

Arhivski viri

- SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
 - SI ZAL LJU 488 – Cod III., Rokopisne knjige.
 - SI ZAL LJU 488 – Cod. VIII., Rokopisne knjige.
 - SI ZAL LJU 503 – Socialno politični urad.

Literatura

- Arčon, Tanja. *Zgodovinski razvoj organiziranega letovanja otrok. Letovanje primorskih otrok od začetka 20. stoletja dalje. Diplomsko delo.* Ljubljana, 2012.
- Breclj, Anton. Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva. V: Josip Mal (ur.). *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, 437–83. Ljubljana: Leonova družba, 1928.
- Dobaja, Dunja. *Za blagor mater in otrok. Zaščita mater in otrok v letih 1919–1941.* Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.
- Kristan-Lunaček, Slava. O počitniških kolonijah. V: Ivo Pirc (ur.). *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani*, 51–54. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.
- Kržišnik, Anton. *Socialna politika. Zgodovina socialne politike in socialnih služb v predsocialističnih družbenih formacijah.* Ljubljana: Šola za socialne delavce v Ljubljani, 1967.
- Marjanović, H. S Podmladkom Jadranske straže na Krk. *Naš rod*, 1933/1934, št. 5, 139, 140.
- Pirc, Ivo. Počitniške kolonije. V: Ivo Pirc (ur.). *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani*, 342–62. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.
- Pirc, Ivo. Razvoj in delo higijenske organizacije v Sloveniji. V: *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, 506–17. Ljubljana: Jubilej, 1939.
- Pirc, Ivo. Zdravje v počitnicah. *Zdravje* 12, 1936, 83–85.
- Puc, Dinko. Tombola za mladino. *Slovenec*, 9. 6. 1933, 4.
- Serše, Aleksandra. Otroška dnevna zavetišča, ki so delovala v Ljubljani v obdobju prve svetovne vojne. V: Aida Škoro Babič idr. (ur.). *Zgodovina otroštva*, 372–84. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012.

- *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana: Jubilej, 1939.
- Stankov, Ljiljana. *Jugoslovenska unia za zaščito dece (1933–1941)*. V: Aida Škoro Babić idr. (ur.). *Zgodovina otroštva*, 278–89. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012.
- Struc, Majda. *Mi gremo pa na morje*. V: *Juhuhu, počitnice so tu! Letovanje otrok in družin v preteklosti. Zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*, 41–47. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, Komisija za delo zgodovinskih krožkov 2018.
- Šimec, Amalija. *Socialno-medicinska zaščita šolske mladine*. V: Ivo Pirc (ur.). *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani*, 47–50. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.
- Šorn, Mojca. *Izgradnja sistema socialnega skrbstva v Ljubljani po prvi svetovni vojni s poudarkom na delu socialnopolitičnega odseka in socialnopolitičnega urada*. *Prispevki za novejšo zgodovino* 63, št. 3 (2023): 31–47.
- Pirc, Ivo. *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani*. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.
- Zupanič Slavec, Zvonka in Ksenija Slavec. *Šolska medicina na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno (1918–1941). Ob 100-letnici šolske medicine na Slovenskem (1909–2009)*. *Zdravniški vestnik. Glasilo Slovenskega zdravniškega društva* 78, št. 12 (december 2009): 755–68.
- Zupanič Slavec, Zvonka in Ksenija Slavec. *Šolska medicina na Slovenskem med svetovnima vojnama (1918–1941)*. *ISIS: glasilo Zdravniške zbornice Slovenije* 23, št. 7 (julij 2014): 42–45.

Periodični tisk

- *Ljubljanski dnevnik*, 1954.
- *Naš rod*, 1933/1934.
- *Slovenec*, 1919, 1933, 1934.
- *Slovenski narod*, 1920, 1930, 1931.
- *Zdravje*, 1936.

Spletni viri

- *Deklaracija o otrokovih pravicah*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Deklaracija_o_otrokovih_pravicah.doc. Pridobljeno, 15. 1. 2024.
- *Geneva Declaration of the Rights of the Child*. <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>. Pridobljeno 15. 1. 2024.

Tiskani viri

- *Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine*, 30. 10. 1930.
- *Socialno zdravstvo avtonomnega mesta Ljubljane v letu 1930*. Ljubljana: Mestno načelstvo, 1931.